

VELIKONOCE

Velikonoce jsou nejvýznamnějším křesťanským svátkem, který připomíná smrt a zmrtvýchvstání Ježíše Krista. Tento svátek navazuje na mnohem starší židovský svátek Pesach, který připomínal vysvobození židů Mojžíšem z egyptského otroctví. V některých zemích se Velikonoce jmenují dle tohoto svátku, ze kterého se přejaly i některé zvyky. U nás název Velikonoce vznikl z výrazu „Velká noc“, což byla noc ze soboty na neděli, když Ježíš vstal z mrtvých.

Z počátku se tyto dva svátky slavily ve stejný den, časem se začala projevovat snaha o oddělení křesťanských Velikonoc a židovského Pesach. V roce 325 se stanovil termín po prvním jarním úplňku, což znamená, že Velikonoce jsou pohyblivý svátek. Mohou se tedy konat mezi 22. březnem a 25. dubnem.

Mnoho velikonočních zvyků se také přejalo z pohanských svátků jara, jako je např. šlehání dívek pomlázkou nebo barvení vajec. Dnes jsou Velikonoce nejen velkým křesťanským svátkem, ale také jsou plné lidových tradic, které se mohou krajově v rámci České republiky lišit. Naše (slovanské) zvyky se velmi liší oproti jiným zemím Evropy nebo Spojených států.

Velikonocím předchází 40 denní postní doba, která je pevně spjata s Velikonoci, proto má také pohyblivé datum. Tu ještě předchází veselý třídní masopust plný hodování, zpěvu, tance ale také karnevalu. Masopust není součástí křesťanských oslav. Je to spíše lidová tradice, kterou si lidé krátili dlouhou zimu, ale zcela jistě měla za účel posílit se před dlouhým strádáním 40 denního půstu. V křesťanství půst však neznamená pouze zdržení se jídla a abstinence. V období půstu by měl člověk pracovat na obnově svého křesťanského ducha. V době půstu by měl člověk projevovat milosrdenství a celkově být lepším člověkem.

Postní šestinedělí a Svatý týden mají pojmenované některé dny, které nemají vždy křesťanský význam. Některé jsou odvozeny od lidových zvyklostí a tradic, které symbolizovaly příchod jara.

Od půstu až po Velikonoční pondělí:

Popeleční středa - 1. den půstu

Na popeleční středu se věřícím udělá na čele křížek popelem jako připomenutí, že prach jsi a v prach se obrátíš. V ranném křesťanství to bylo gesto veřejného pokání od hříchu, kdy si hříšník posypal hlavu popelem a byl vykázán z kostela. Časem se postupně změnilo na dnešní zvyk s křížkem na čele.

Pytlový čtvrtek - 2. den půstu

V tento den se dojídaly všechny zbytky z masopustních veselí. Muselo se vše sníst, strávit, tzv. zpytlovat. Odtud pochází pojem pytlovat (např. kdybych si to teplo mohl napytlovat). Název také může pocházet od režného pytlového postního roucha.

Černá (Liščí) neděle nebo Pučálka - 5. den půstu - 1. postní neděle

Název Černá neděle je odvozen od zvyku žen nosit v tento den černé šátky a oděvy, aby vyjádřili úctu k celému půstu.

Liščí se říkalo proto, že matky v noci tajně napekly preclíky, které pak svázaly proutkem, pověsily na strom a děti je sbíraly jako dárek od lišky.

Pučálka se tomuto dni říká podle stejnojmenného pokrmu z naklíčeného hrachu. Také se začíná s velkým jarním úklidem.

Pražná, Sazometná neděle - 12. den půstu - 2. postní neděle

Pražná se druhé postní neděli říká dle pokrmu z pražených, naklíčených, obilných zrn, ze kterých se vařila polévka praženka. Též se pokračovalo ve velkém úklidu, vymetaly se komíny od sazí - odtud též název Sazometná.

Kýchavá neděle - 19. den půstu - 3. postní neděle

Den se pojmenoval podle kýchání. Ve středověku se některé mory projevovali kýcháním, proto se o tuto neděli vzpomínalo na oběti moru. Po kýchnutí se přálo: „Pozdrav Tě Pán Bůh.“

Družebná, Růžová neděle - 26. den půstu - 4. postní neděle

Družebná neděle se jmenuje podle zvyku mládeže se sejít (družit se) a společně posvačit, růžová podle zvyku kněžích nosit v tento den růžová roucha.

Smrtná neděle - 33. den půstu - 5. postní neděle

V tento den se vynášela smrt (**Morana**), která symbolizuje zimu v podobě slaměné panny oblečené do ženských šatů. Panna se zapálila nebo hodila do vody. Lidé tak přivolávali jaro. Jeden z velkých příkladů nekřesťanského významu tohoto dne. Je to lidová tradice, která pochází už z pohanských dob.

Květná neděle - 40. den půstu - 6. postní neděle

Tímto dnem končí 40 denní půst a zahajuje se tak období Velikonoc, začíná **Svatý týden**. V tento den se připomíná slavný vjezd Ježíše do Jeruzaléma, kde ho lid vítal palmovými větvemi. Kostely se zdobí květinami, které mají připomínat palmové větve. Lidé trhají rozkvetlé vrbové proutky, tzv. kočičky, které si pak nechávají světit.

Modré či Žluté pondělí - z historického hlediska nemá tento den žádný význam. V kostelích se pouze vyvěšuje modrá látka. V tento den hospodyňky nejčastěji uklízely.

Šedé úterý - v úterý hospodyňky stále uklízely, zejména vymetaly nepořádek a pavučiny z koutů. V kostelích je klid, nepořádají se žádné speciální obřady.

Škaredá středa - hospodyně v tento den pekly jidáše, jako připomínku zrady Jidáše, který se škaredil na Ježíše Krista a zradil ho za 30 stříbrných. Na škaredou středu by se nikdo neměl na nikoho mračit či škaredit, jinak se bude celý rok ve středu mračit (škaredit).

Zelený čtvrtek - na zelený čtvrtek se pojídá pokrm ze zeleniny nebo bylin. Po dlouhé zimě je třeba doplnit vitamíny a v zelených bylinách, popř. v zelenině je jich velké množství.

V tento den též zmlknou kostelní zvony, neboť „odletěly do Říma“, aby byly požehnány. Dokonce i hospodářským zvířatům se zvony sundávaly, aby nezvonily. Svolávání na bohoslužbu se zvonění zvonů nahradilo řehtačkou, klapčkou nebo hrkačkou. Při bohoslužbě se připomíná Poslední večeře Páně.

Velký pátek - je to den ukřižování Krista, které se připomíná při bohoslužbách. V tento den se nepere prádlo, protože by se nenamáčelo do vody, ale do Kristovy krve. Dále se nesmělo kopat do hlíny, rýpat nebo sázet. Uctívala se tak zem - matka.

Bílá sobota - název je odvozen od barvy roucha, které si první křesťané oblékali při křtu. Pečou se mazance a beránek nebo se plete pomlázka z vrbového proutí. V tento den se zapalují ohně před kostelem. Oheň a světlo patří k nejstarším přírodním symbolům, které naznačovaly přítomnost Boží a sílu Boží. Oheň symbolizuje zároveň Boží lásku, která plane a hřeje. Po požehnání ohně následuje požehnání velikonoční svíce – „paškálu“, na kterém je mj. uveden aktuální letopočet. Kněz pak velikonoční svíci rozsvítí od hořícího ohně. Na Bílou sobotu se vrací zvony z Říma a opět se rozezní. Nastává „Velká noc“ - Ježíš vstane z mrtvých.

Velikonoční neděle - Boží hod velikonoční - pro všechny křesťany nejdůležitější a nejslavnostnější den v roce. Název Velikonoce pochází z „Velké noci“ ze soboty na neděli, kdy došlo ke zmrtvýchvstání Ježíše Krista. V tento den panuje velká radost, pořádají se oslavy Ježíšova vzkříšení (vítězství nad smrtí a vykoupení celého lidstva). Syn Boží tak přebírá moc a vládu nad světem a smrtí. Na velikonoční neděli je mše nejdůležitější a nejslavnostnější mši v roce. Završuje se celý křesťanský liturgický rok.

Oslavy jsou typické masitým obědem a přípravou dalších velikonočních pokrmů. Dívky pak malovaly vajíčka na další den.

Velikonoční pondělí - je spojeno s tradicemi a zvyklostmi, které symbolizují konec zimy a nastávající jaro.

Pro křesťany je tento den jedním z Velikonoční oktávy (začíná v neděli na Boží hod a končí na Bílou neděli), oslavuje se Kristovo vítězství a trvá osm dní - velikonoční oktáv.

V tento den chodí mládenci šupat pomlázkou dívky, které je odměňují nejčastěji malovanými kraslicemi a barevnými pentlemi. Toto je pohanský zvyk, který splynul křesťanskými velikonočními.

Dnešní generace má s Velikonocí spojený pouze tento den, jehož zvyky a tradice se s křesťanstvím vůbec neslučují. V podstatě jsou to jen dávné lidové tradice spojené s oslavami rovnodennosti a příchodu jara.

K Velikonocím neodmyslitelně patří mnoho symbolů, pokrmů a zvyklostí. U některých je historický původ velmi nejasný nebo velmi obsáhlý. Mnoho zvyků a symbolů, jako je například „beránek“, se objevuje napříč mnoha kultur a náboženství, proto je v tomto článku stručný výtah, který se snaží přiblížit srozumitelně přijatelný původ.

Velikonoční beránek

V Čechách se sladký beránek začal péci až na konci 19. a začátku 20. století jako součást obřadního velikonočního pečiva. Mohla to být i náhražka za jehněčí maso, které si lidé vždy nemohli dovolit.

Beránek představuje symbol mládí, čistoty, bezbrannosti a nevinnosti, proto sloužil jako oběť ve většině kultur a náboženství už od nepaměti. Ježíš Kristus byl později označován jako Beránek Boží (pro svou oběť).

Velikonoční vajíčko - kraslice

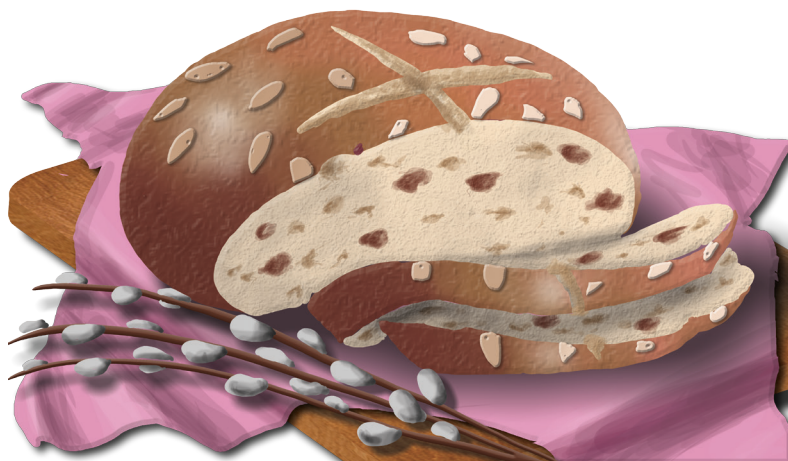
Kraslice je bohatě zdobené vajíčko. Slouží jako odměna pro koledníka. Až v moderní době se používají vyfouklá (dutá) vajíčka a to jen čistě pro dekoraci. Vařené vajíčko by se zkazilo.

V období postní doby byla konzumace vajíček zakázána. Aby hospodyňky poznaly vajíčka čerstvá od starých, nabarvily je na červenou (červená barva jako symbol Ježíšovy krve). Barvení vajec ale sahá už do starého Egypta, kde je barvili červenou barvou (barva života). Vejce bylo již odpradávná symbolem plodnosti, úrodnosti a života, protože obsahuje zárodek života.

Jidáše

Jidáše jsou sladké velikonoční pečivo z kynutého těsta. Upečené, ještě horké pečivo se potírá medem. Tradičně se pečou na škaredou středu a jíst by se měly na Zelený čtvrtek, nejlépe před východem slunce. Věřilo se, že se pak budou lidé těšit dobrému zdraví a budou chráněni před uškutím hadů či bodnutím vos po celý rok.

Jidáše se motají do tvaru svinutého provazu, což má připomínat oběšení apoštola Jidáše (odtud též pochází název pečiva) poté, co zradil Ježíše a zapříčinil tak jeho zatčení.

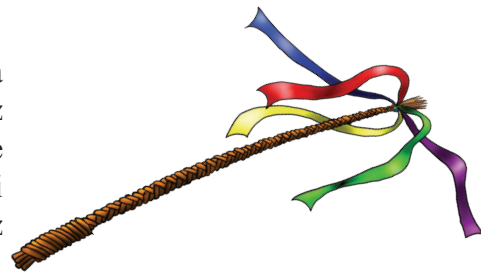

Mazanec

Tradiční velikonoční bochánek pečený obvykle na Bílou sobotu. Mazanec je sladké pečivo (dříve slaný) z kynutého těsta. Do těsta se mohou přidávat mandle a rozinky. Aby se dobře upekl, udělá se nožem na vrchu před pečením kříž, který má zároveň symbolický charakter křesťanství.

Pomlázka

Jde o spletené proutky sudého počtu, nejčastěji vrby. Na Velikonoční pondělí chlapi symbolicky vyšlehají dívky a ženy, aby z mladého a pružného proutí předali dívkám svěžest a sílu. Za každé vyšlehání dívka uváže na konec pomlázky barevnou mašli. Chlapci si pak porovnávají, kdo má bohatší pomlázku. Tento zvyk pochází z pohanských dob při oslavách jarní rovnodennosti (svátek Ostara).

Bohyně Eostre

Jarní rovnodennost (svátek Ostara) se slavila už od pradávna. Pohané při tomto svátku oslavovali bohyni plodnosti, světla a jara Eostre, jejíž jméno dalo i anglický název Velikonoc - Easter. Většina velikonočních zvyků jako je šlehání dívek mladými proutky, barvení vajec na červeno (barva života), nebo vyhánění zimy, vychází právě z těchto oslav, kdy začínal den převládat nad nocí. Vívalo se jaro, zima odcházela a zem se opět probouzela k životu.

Bohyně plodnosti, jara či ohně a světla se objevovala napříč mnoha kultur, např. Ostara (norská bohyně), Starte (starořecká bohyně), Ashtoreth (staro-izraelská bohyně), Hathor (egyptská bohyně) a další.

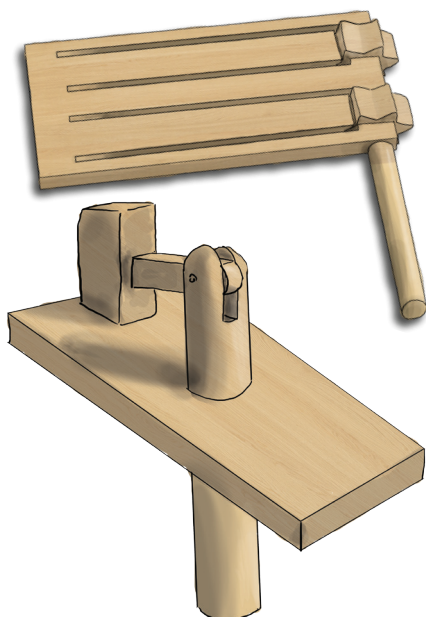
Eostre byla patronkou zajíce, který se také stal neodmyslitelným symbolem velikonoc. Říká se, že Eostre proměnila zmrzlého slavíka v zajíce - proto zajíc a vejce, protože jako slavík vejce snášel - jsou to ale jen mýty, o kterých se moc neví.

Velikonoční zajíček

Samotný zajíc je symbol sám o sobě. V různých mytologiích má různé významy. Pohané ho měli jako symbol bohyně plodnosti Eostre (rodí mláďata časně z jara). V bibli to byl tvor malý, ale moudřejší nad mudrci, symbolizoval skromnost a čistotu. Jeho vlastnost spát s otevřenými očima (zajíc nemá víčka) později evokovala věčný život - zmrtvýchvstání.

O velikonočním zajíčkoví je mnoho teorií. Jedna z nich vysvětluje, že po zimě hledali zajíci u lidských obydlí potravu. Jelikož jsou to velmi plachá zvířata, začalo se říkat, že tajně roznáší vajíčka, když pelášila rychle pryč, pokud se na blízku objevil člověk.

Zvyk hledat vajíčka od zajíce k nám přišel z Německa. Vajíčka byla schovaná různě po zahradě pod keři a stromy (kde má obvykle zajíc pelech). Děti jsou odměňováni podobně jako u nás na Mikuláše.

Řehťáčka, klapačka, paškál

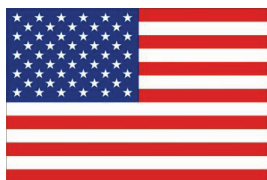
Výrobek většinou ze dřeva vydávající rámus. Sloužil jako tradice ke svolávání na bohoslužbu od Zeleného čtvrtka do Bílé soboty, kdy podle tradice umlkly zvony (odletěly do Říma) jako výraz smutku nad posledními dny Ježíše Krista.

Někde udržují ještě tradice, kdy se na Velký pátek za rozbřesku scházejí klepáči na ranní klepání. Pak klepají ještě v poledne, kdy byl Ježíš přibit ke kříži a po té v 17h, to Ježíš vydechl naposledy. Pak se klepáči sejdou na Bílou sobotu za rozbřesku na ranní klepání a naposledy klepou v poledne.

Večer se v kostele zapálí Paškál, vysvětlí voda a navrací se zpět zvony.

Paškál je dlouhá kostelní svíce s namalovaným křížem, do kterého je napsán aktuální letopočet. Jsou tam symbohy Alfa a Omega jako symboly, že Kristus je začátek a konec.

VELIKONOCE VE SVĚTĚ

Spojené státy americké

V Americe není hlavním velikonočním dnem pondělí, ale neděle. Ráno děti hledají velikonoční (nejčastěji čokoládová) vajíčka po domě nebo zahradě, ty tam dle tradice ukryl pohádkový velikonoční zajíček. Celou oslavu lidé zakončují velkým obědem. V hlavním městě USA ve Washingtonu D.C., se pořádá soutěž „Egg Rolling (kutálení vajíček)“. Děti mladší 8 let před sebou kutálí vajíčka.

Maďarsko

V Maďarsku se ženy místo šlehání pomlázkou polévají vodou či parfémem. V dřívějších dobách se děvčata polévala studenou vodou ze studně, dnes je to jen symbolicky. Chlapci za odměnu dostanou vajíčko a koláč. Též se hostí velikonočním pokrmem, zejména velikonoční šunkou.

Polsko

Na Velikonoční pondělí se v Polsku mrskají děvčata vrbovou větvíčkou stejně jako v Čechách. Také se polévají vodou a voňavkou. V Polsku žije velká většina věřících obyvatel a tak jsou Velikonoce velkým svátkem. Až 90 % obyvatel si na Bílou neděli nechává požehnat v kostele své pokrmy v proutěném košíku - požehnaný košík.

Norsko

V Norsku mají velmi neobvyklé zvyky. Na Velikonoce se Norsko zaplní knihkupectví novými detektivkami, noviny jsou plné kriminálních příběhů, detektivka je dokonce i na krabici od mléka. Dříve se vypravovaly družiny do hor s batohem, pomerančem, termoskou kakaa a čokoládovou oplatkou. Dnes si lidé raději dají kakao u krbu s novou detektivkou.

Velká Británie

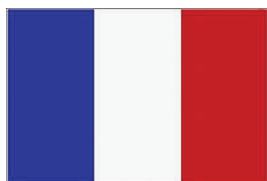
Ve Velké Británii Velikonoce začínají již na masopustní úterý, známé jako Pancake Day - palačinkový den. Lidé se tak před půstem zbavili zakázaných potravin (vajíčka, mléko a máslo).

V neděli se pořádá Egg hunt neboli hon na vajíčka. Děti hledají vajíčka po domě nebo zahradě, dnes už nejčastěji čokoládová, která nosí velikonoční zajíc.

Německo

V Německu přináší velikonoční vajíčka zajíc. Děti vyrábí v neděli hnízda ze slámy a rodiče do nich pak schovají vajíčka. Na Velikonoční pondělí je děti hledají různě po domě nebo zahradě. V Německu také vznikla tradice zdobení velikonočního stromu vajíčky a jinými dekoracemi. Kraslice jsou buď uvařené na tvrdo nebo vyfouklé. V této zemi je několik zajímavých tradic. Např. se hází vajíčka přes střechu domu, aby byl dům chráněn před bleskem. V některých částech Německa se na Bílou sobotu zapaluje velikonoční oheň, který vyhání zimu a láká jaro. Pomlázku zde neznají a dívky se proto nešlehají.

Francie

Ve Francii nenosí vajíčka a sladkosti zajíc, ale kostelní zvony. Od Zeleného čtvrtka do Bílé soboty na zvony v kostele nikdo nezvoní, říká se, že odletěly do Říma. Zvony s sebou nesou zármutek a utrpení z Ježíšova ukřižování, v Římě jsou požehnány a cestou zpět dětem pouštějí sladkosti.